

Jan Krzymański

Związek Twórców Odmian Roślin Uprawnych
Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, Oddział w Poznaniu

Czy odmiana rośliny uprawnej spełnia kryteria do uznania jej za utwór w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2000 r. Nr 80, poz. 904)

May plant variety be recognised as a work according to act concerning author right and related rights

Odmiana rośliny uprawnej jest to wytworzona twórczą pracą człowieka nowa podjednostka w obrębie naturalnej jednostki taksonomicznej (botanicznej) jaką jest gatunek. Cechy odmiany definiują ustawy: o ochronie prawnej odmian roślin (Dz.U. nr 137/2003, poz. 1300 z późniejszymi uzupełnieniami) oraz o nasiennictwie (Dz.U. nr 137/2003, poz. 1299 z późniejszymi uzupełnieniami). W obu ustawach definicja jest taka sama i została zmieniona w 2006 roku. Zmiany definicji odmiany zostały ogłoszone w Dzienniku Ustaw nr 126 z 2006 r., poz. 877. Po ich wprowadzeniu definicja ta przedstawia się następująco:

Art. 2.1. W rozumieniu ustawy określenie:

- 1) *odmiana — oznacza zbiorowość roślin w obrębie botanicznej jednostki systematycznej najniższego znanego stopnia, która niezależnie od tego, czy w pełni odpowiada warunkom przyznania wyłącznego prawa:*
 - a) *jest określona na podstawie przejawianych właściwości wynikających z określonego genotypu lub kombinacji genotypów,*
 - b) *jest odróżnialna od każdej innej zbiorowości roślin na podstawie co najmniej jednej z przejawianych właściwości,*
 - c) *pozostaje niezmienną po rozmnożeniu;*
- 2) *odmiana mieszańcowa — oznacza odmianę, której materiał siewny jest wytwarzany każdorazowo przez krzyżowanie określonych zbiorowości roślin, zgodnie z podanym przez hodowcę tej odmiany sposobem i kolejnością”.*

Prócz powyższej definicji odmiany rośliny ustawa o ochronie prawnej odmian precyzuje dokładniej wymagania stawiane odmianom następująco:

Art. 4.

1. Hodowca może ubiegać się o przyznanie wyłącznego prawa, jeżeli odmiana jest odrębna, wyrównana, trwała oraz nowa, a jej nazwa odpowiada wymaganiom, o których mowa w art. 9 ust. 1.

Tak więc istotą odmiany jest jej genotyp i to on decyduje o przynależności rośliny do danej odmiany. Genotyp odmiany jest w sposób trwały zapisany kodem genetycznym, co powoduje przejawianie określonych cech (właściwości) roślin należących do odmiany. Zapis ten jest utrwalony na nośniku, jakim jest kwas dezoksyrybonukleinowy (DNA) w postaci określonej sekwencji zasad purynowych i pirymidynowych. Informacja ta posiada swój odpowiednik w sekwencjach aminokwasowych białek, na które jest tłumaczona za pomocą symboli zwanych kodonami, składających się z kombinacji trójek zasad. Kodony te stanowią litery zapisu genetycznego odmiany. Ten zapis genetyczny stanowi o trwałości i wyrównaniu odmiany. Natomiast o odrębności odmiany decydują różnice w zapisach sekwencji niektórych fragmentów DNA, wyróżniające ją spośród innych odmian danego gatunku.

Zapis genetyczny odmiany znajdujący się w jej DNA gwarantuje, że właściwości (cechy) roślin należących do danej odmiany spełniają wymagania dotyczące odrębności, wyrównania i trwałości, zamieszczone w obu ustawach.

W chwili obecnej jeszcze nie wszystkie sekwencje DNA są odczytane dla różnych genotypów. Pełna sekwencja DNA jest znana tylko dla niektórych gatunków, jednak w wielu przypadkach znamy fragmenty sekwencji DNA odróżniające poszczególne genotypy i odmiany. Do obowiązków twórcy odmiany należy również opis jej własności będących wynikiem ekspresji jej genotypu w typowym środowisku rolniczym. Obecnie w badaniach i pracach hodowlanych, a także w ochronie praw do odmiany przechodzi się coraz częściej od określania cech morfologicznych, związanych z daną odmianą do określania sekwencji DNA warunkujących określone cechy. Dokonuje się tego poprzez oznaczanie sekwencji różnych odcinków zapisu genetycznego za pomocą markerów DNA lub izoenzymatycznych, elektroforezę białek zapasowych, mapowanie genetyczne i tworzenie map genetycznych.

Należy stwierdzić, że odmiana jako wynik pracy twórczej człowieka o indywidualnym charakterze, zapisana w sposób trwały symbolami kodu genetycznego w postaci sekwencji DNA i opisana, własnościami przejawianymi przez rośliny należące do odmiany, spełnia wymagania przedmiotu prawa autorskiego. Dlatego wydaje się, że jej autorstwo powinno być chronione zgodnie z ustawą o prawach autorskich i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2000 r. Nr 80, poz. 904; z 2001 r. Nr 128, poz. 1402; z 2002 r. Nr 126, poz. 1068, Nr 197, poz. 1662; z 2003 r. Nr 166, poz. 1610; z 2004 r. Nr 91, poz. 869, Nr 96, poz. 959, Nr 172, poz. 1804; z 2005 r.

Nr 164, poz. 1365; z 2006 r. Nr 21, poz. 164, Nr 66, poz. 474 — art. 1, ust. 1, ust. 2, pkt. 1, ust. 3 oraz ust. 4). Twórcy odmiany powinny przysługiwać prawa autorskie wynikające z tej ustawy. Ustawa ta stanowi co następuje:

Rozdział 1 zawiera odpowiednie definicje przedmiotu prawa autorskiego:

Art. 1.

1. *Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór).*
2. *W szczególności przedmiotem prawa autorskiego są utwory:*
 - 1) *wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe),*
- 2¹. *Ochroną objęty może być wyłącznie sposób wyrażenia, nie są objęte odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne.*
3. *Utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nie ukończoną.*
4. *Ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności.*

Wnioski

Z przytoczonych powyżej zapisów można wyciągnąć wniosek, że twórcy odmiany rośliny uprawnej, to jest osobie fizycznej, która wyhodowała albo odkryła i opracowała nową odmianę powinny przysługiwać osobiste i materialne prawa autorskie.

Uwzględniając osiągnięcia współczesnej wiedzy botanicznej oraz najnowsze osiągnięcia genetyki populacji i biologii molekularnej, współczesną definicję odmiany rośliny można sformułować następująco:

- Odmiana uprawna rośliny jest to wytworzona przez człowieka podjednostka systematyczna w obrębie gatunku botanicznego. Jej istotą jest określony genotyp lub kombinacja genotypów zapisane w postaci sekwencji DNA. Właściwości roślin należących do odmiany wynikają ze współdziałania genotypu ze środowiskiem, w którym wyrastają te rośliny. Odmiana musi różnić się od pozostałych odmian danego gatunku co najmniej pod względem jednej takiej właściwości. Odmiana w końcowym etapie reprodukcji powinna posiadać niezmiennione swoje charakterystyczne właściwości.

Autor będzie wdzięczny wszystkim, którzy w ramach dyskusji nad powyższymi zagadnieniami prześlą swoje stanowisko i merytoryczne uwagi do poruszonych problemów.